

A.Gergely András

Táncművészet – nemcsak egyetemi fokon

A kortárs mozgástudomány intézményes metamorfózisai

A kultúratörténet sokak számára egyik legrégebbi „beszélte nyelve” a mozgás, a tánc, a szervezett önkifejezés végtelen eszköztára. Ennek sokszínűsége, jelenléte a színpadokon, kulturális fórumokon, weboldalakon, programfüzeteknek, művészeti események szinterein ma már azonban nemcsak elkápráztat, hanem részben továbbgondolásra is serkent...

Aki mintegy „véletlenül” tájékozódik a magyar tánckultúra történetéről, intézményeiről és irányzatairól, meglepő tapasztalattal gazdagodhat a (korábban Táncművészeti Főiskola, ma már Egyetem) honlapján.¹ Intézménytörténeti összefoglalókból több mint öt évtized kínálkozik három különböző kötetben is (legteljesebbnek mutatkozik talán Bolvári-Takács Gábor: *Táncos tanévek. Szemelvénygyűjtemény a Magyar Táncművészeti Egyetem történetéhez 1950–2017.* című munkája), továbbá ugyanitt egy 1993-ban indult, *A magyar táncművészet nagyjai* című kiadványsorozat található immár hat kötetben, s ezekben a kiadó a hazai tánc történet kimagasló személyiségeinek állított emléket, az érdeklődő tehát táncművész-portrékat és emlékköteteket, monografikus feldolgozásokat fedezhet fel. A monografikus ismeretregisztáció végül kiteljesedik a *Táncművészet és tudomány* sorozat immár tíz kötetével, melyek minden kétséget kizáróan láttatják, hogy a nem igazán szokványos tárgykör, nem kellőképpen ismert tudásterület, s még kevésbé megbecsült ismeretvilág, amit a sorozat kínál, méltó lenne elmélyültebb érdeklődésünkre. Talán sokan vannak úgy, hogy a táncművészet nagyjait, korszakait, stílusirányzatait vizsgálgatni nem látnak különösebb készletet..., de nem kizárt, hogy egy-egy kötet elmélyültebb tanulmányozásával mégis kellemes meglepetést szerezne maguknak. E kiadvány-kínálat közel húsz kötetét semmi módon nem áll szándékomban ismertetni, de engedtessek meg, hogy a táncpedagógia, tánc kutatás, kultúra és értékváltozás, hagyomány és újítás, alkotás és befogadás, tánc és társadalom, táncművészet és intellektualitás témakörökben egybefogott kötetek közül kiemeljek legalább egyet, melyet Bolvári-Takács Gábor sorozatszerkesztőként jegyez *A hagyományos tánckultúra metamorfózisa a 20. században* témakörrel,² s benne tizenhét olyan írással-előadással, melyeknek tárgyköre csak elnagyolt vagy mesterkéltségek szerint rendezhető valamely kényszeres egységbe.

Tizennyolc szerző munkájáról van szó, amit egy ismertetőben lényegében lehetetlen átfogni, még ha elnagyoltan kijegyzetelném is a szövegeket. Bizonyára lehetne példaképpen történeti dimenziók szerint leképezni a szöveggondozott konferencia-anyagokat, hisz a 20. század a tárgyterület (itt a korszak eleje, közepe és vége egyaránt mutatkozik Antal László, Bányász-Németh Tilda, Bolvári-Takács Gábor, Boreczky Ágnes, Budainé B. Katalin, Forgács D. Péter, Fügedi János, Kovács Henrik – Megyeri István, Kővágó Zsuzsa, Lelkes Zsófia, Németh András, Pethő Villó, Sófalvi Emese és Vincze Beatrix tanulmányaiban). Kétségtelenül elkülöníthetők egész évszázadnyi hosszú időtartamot átfogó írások is (ilyen Bólya Annamária, Könczei Csongor, Németh András munkája)...; de kínálja magát a klasszifikálás a népzene és könnyűzene, mozgalmi zenei műfajok (Éneklő Ifjúság mozgalom, tánc házmozgalom,

¹ <http://mte.eu/tudomany/publikacios-eredmenyek/tudomanyos-es-szakmai-kiadvanyok>

² Tudományos szimpózium a Magyar Táncművészeti Főiskolán, 2010. június 11-12. Szerkesztette: Bolvári-Takács Gábor, Fügedi János, Mizerák Katalin, Németh András. Magyar Táncművészeti Főiskola, Budapest, 2012., 192 oldal.

Gyöngyösbokréta, néptáncoktatás, életreform-mozgalmak időszakai, népművészeti kultuszkorszakok) és modernitás-hatások (Sófalvi Emese, Boreczky Ágnes, Budainé B. Katalin, Forgács D. Péter, Németh András), vagy éppen a tájegységi-térségi stílusjegyek szerinti tagolás (Antal László, Bólya Annamária, Forgács D. Péter, Könczei Csongor, Mizerák Katalin), sőt, alkalmasint a kortárs társadalmi hatások révén, ezek serkentésével keletkező, megrendelt vagy hagyománykövetés formájában megmaradó trendek leírásai is különválaszthatók. Éppígy tagolhatnánk a forráselemzések, a szimfonikus zenei hatások, a néptánc és a koreografált tánc típusok szerinti írásokat, szemben például a népi kultúrát a mozgalmiba átvezető kvázi-kultikus és ideologikus aspektusok alapján is.

Az itt első lapozással jelzett sokféleség persze nemcsak a táncművészet, hagyománykövető vagy „kitalált hagyományt” megteremtő szándékok szerint képviselő eltérő jegyeket (például Bányász-Németh Tilda, Bolvári-Takács Gábor, Bólya Annamária, Könczei Csongor írásaiban is látva látszik e közvetített vagy átvett örökség), de mindez a táncművészet már elemzési mélységeiben kiterjed például a testfelfogások szemlélésére (Mizerák Katalin, Boreczky Ágnes, Lelkes Zsófia dolgozatában), a mozgás- és testfelépítés kultuszaira (Vincze Beatrix, Forgács D. Péter, Lelkes Zsófia, Bolvári-Takács Gábor, Németh András elemzésében), de a kényszerített és átpolitizált egészség- vagy mozgáskultúra-felfogásoktól a mozgalmi célokat szolgáló fegyverezésig egy sor olyan kérdéskör is terítékre vagy térképre kerül, melyek térben és ideológiai korszakokban egyaránt a közismertnél súlyosabb ál-kultuszokat szolgálták. A legátfogóbb és leghosszabb tanulmány talán Németh Andrásé, de további nevek említése nélkül is érdemes figyelmet fordítani a korszakos problematikákat taglaló írásokra éppígy, mint a kisebb, résztema-részleteket fölmutató szakmai jelzésekre. S nem is elsősorban a szerzők kiléte, szakmai reputációja, elismertsége vagy kutatási területe okán, hanem kiváltképp azért, mert a legkülönb problematikák sem tárgyalhatók a többi, korszakra vagy műfajra jellemző kölcsönhatások, idői visszacsatolások, hagyománykövetés és modernizálás, retrospektrum vagy kultikus nóvum megjelenítése, átvételek és örökségesítések egyéb összefüggései nélkül. Ha „hagyományosnak” veszünk egy néptánc-kultúrát, annak nemcsak megmaradása a maradandó kérdés, hanem változásainak oka és módja is, a körülményeket, jeles vagy névtelen aktorokat, jelentőséget vagy következményeket egyaránt tekintve. Ha egy nemzetpolitikai kultusz vagy ideológiai vezérlettel fölépítendő „új hagyomány” témakörét nézzük, ezek sem elválaszthatók például Bartók Béla lejegyzési hagyatékától, Szabó Dezső vagy Németh László „ideológiai” örökségétől, az ifjúsági zenei ideák népművészeti keretbe illesztésétől, normatív rendszerétől vagy mindezek ellenhatásaitól, esetleg éppenséggel a szving-korszak deviancia-jellemzőitől. Mindezekre fókuszálva, s mindezekről egy sor eltérő nézőpontból rálátni képesen a Táncművészeti Egyetem oktatói és kutatói olyan műfaj- és szakpedagógia-történeti körképet adnak, melyet csupán egy rakatnyi könyvből, sok tucatnyi forrásmunkából szedhetnénk össze.

A népzenei kultúra, továbbá a mozgalmi kultuszok, viselkedési és értékrendi modellek mellett semmiképpen sem érdemes figyelmen kívül hagyni a mozdulatművészet, a komponált tánc, a néptánc vagy mozgalmi testkultusz olyan jelenségeit, melyek a néptánc, a népművészet és egyéb közösségi készítmények pedagógiai oldalán megnevezhetők. Az iskolarendszerű képzés, a néptánc oktatásának és közösségi megőrzésének egész huszadik századi „sikergörbéje” korántsem egynemű ideológiai mezőben rajzolható meg: jócskán eltér a népi kultúra fogalma és ideája a polgári kor kezdeteinél és a paraszti kultúra önfenntartó képességének romlása időszakában, emiatt pedig a népi játék, a mozdulatművészet, a tömegesség vagy személyesség pusztán reprezentációja is el-eltérő arculattal

jellemezhető a hosszú évszázad („longue durée”) meghatározó ciklusaiban. Más lesz a Gyöngyösbokréta vagy az Éneklő Ifjúság kultikus építkezésének mozgalmi és kulturális intézményi háttere, más a fölmelegített vagy kitalált örökséget forgalmazni próbáló időszakok meghatározó kultuszképzési tartománya, s mindezekből tökéletesen eltérő is lehet a színpadi mozgásművészet másfajta örökségének-megújításának hatásával együtt, vagy épp azzal szemben. Mindennek oktatása, a képzők képzése, a hagyományátadás intézményesítése is külön rétege lehetne a kötet olvasatának, s ebben kézenfekvő jelentőséget nyer maga a táncművészeti képzés, a főiskolai tematikák, a tánc mint tudományos vizsgálódásra alkalmas terület oktatási háttérrel, tudás- vagy ismeretkincse, vállalt vagy megújított öröksége is, s ebből következően oktatástörténeti jelentősége ugyancsak.

E specifikus tudás-tér okán a kötet látszólag esélytelenül várja a szélesebb publikum bármely képzelt csoportjának érdeklődő pillantását. Ez tematikai adottságaiból, s magából a konferenciakötet jellegéből adódóan is evidens élmény lehet a felületes lapozgató számára. Ámde ha mégis meg kéne határozni, mivégre adnak ki ilyen könyvet (túl azon, hogy az oktató intézmény önmagát felmutató produktuma, egyúttal tevékenységi körének és eredményeinek, sőt alapkutatásainak időszakos szemléje is), hát bizony erősen keresgélni kellene, mely humán érdeklődési, oktatási, kulturális területen ne lenne ésszerű az érdeklődés iránta...! Nincs az a tudománytörténet, szellemi néprajz, kultúraelmélet, zenetudomány, kulturális vagy vizuális antropológia, életmód-szociológia, neveléstörténet, oktatáselmélet, esztétikai örökségvédelem, népszokás-lélektan, andragógia, viselet- vagy szokáskutatás, összehasonlító kultuszelmélet, szimbolikus kommunikáció-elemzés... (és ki sejtethetné, hányféle tudásterület férhetne még el itt...!), ahol ne lehetne érdemi módon használni, forrásnak tekinteni, a metamorfózisok historikumába illeszteni mindezeket az írásokat...! Jó, hogy van ilyen könyv, s kevésbé jó, hogy meglepően keveseknek van érdemi rálátása, mi módon hordozza akár az emberi test, akár a tánc, a mozgás, a közösségi szerveződések, a szervezeti formák, mindezek oktatása vagy átadása mindazon társas függésrendeket, melyek a közösségi kultúrák megannyi műfajának, társadalomtörténeti korszakok jellegzetes jegyeinek és reprezentálódásuknak is felmutatói.

A „táncművészet és tudomány” sorozat-cím ekképpen nem is pusztán a táncdialektusok vagy mozgásdinamikák szimpla leírási kísérlete, hanem olyan komplex tudásterület, melynek eredményei, talányai, változatai és kölcsönhatásai számos rokon tudástartomány érdeklődését is okkal vonzzák magukra. Táncművészet, hagyomány, mozdulat tudomány és életmódhistoria megannyi árnyalata, korszaka, stílusirányzata, megoldása és kihívása rejlik e címlap mögött is – s talán már csak értelmezéstudományi háttérünk, eszköztárunk kellő megbecsülése hiányzik a kutatók itt közreadott eredményeinek teljesebb megbecsüléséhez... Azaz: hiányozna, ha nem lenne éppen e kötetben is megannyi fogódzó, szempont és segítség a hagyományos vagy hagyományt hordozó örökség komplexebb megértéséhez, a tánc tudomány és a zenetudományi kutatások partnerségének fölfedezéséhez...

Tánc, néptánc, néptánc tudomány

Ahogy a mozdulatművészeti és kortárs tánc tudományi tanulmányok látszólag marginális érdeklődés területét alkotják, még ennek is csupán egyik részterülete a tánc tudomány néprajz és a kulturális antropológia, zenetudomány és táncjelírás közötti területe, mely kiválasztott tematikái alapján nemcsak tánc történeti pillanatképet kíván adni, hanem ragaszkodik is a folklórhagyomány mibenlétéhez,

műveltség-tudat állandóságához, népszokások maradandóságának kérdéseire, vagy épp a változó tradíciók követéséhez. Az erdélyi (és magyarországi) magyar néprajztudomány talán legkarakteresebb jegye volt mintegy száz esztendőn át, hogy a „megmentő”, „hagyományőrző”, a létező tradíciót eltűnése előtti „utolsó pillanatban” még felfedezni vagy megnevezni próbáló kutatói konvencióhoz ragaszkodott, s ez minél inkább kisebbségi volt, annál erőteljesebben. Közben persze maga a változó világ is részben elhagyta a kutatót, kisebb részben pedig ezt fölfedezvén maga is párhuzamosan kezdett haladni a változások követésével. A magyar néprajztudomány és a vele karöltve szerveződő magyar népzene-tudomány története ma már korántsem ismeretlen (lám, nincs iskolás, akinek Bartókról és Kodályról ne a népdalgyűjtés vagy „a zene mindenkié” asszociációja ugrana be...), de bizony évtizedek kellettek, mire Bartókból nemcsak az 1905 és 1937 közötti gyűjtések-válogatások anyaga, Kodály feldolgozásaiból vagy forráskiadásaiból nem csupán az örökség megőrzésének missziója vált fontossá, hanem az aktualitások széles köre is hangot kapott. Vikár Béla kalotaszegi, udvarhelyi, Lajtha László észak-erdélyi és szlovákiai, vagy Vargyas Lajos, Jagamas János, Domokos Pál Péter, Sárosi Bálint majd Martin György gyűjtései is (Kallós Zoltánról természetesen nem feledkezve!) már figyelmet fordíthattak arra is, miként nemcsak állandósul, hanem változik éppúgy a zenefolklór és a táncfolklór is. Nem lehet itt kiadós listát készíteni sem a román népzene-kutatók, sem a magyar akadémiai tudományosság mérvadó szaktekintélyi köréről, de még ennél is fontosabb talán a fiatal kutató-nemzedék akut érdeklődésének odafordulása a népzene, néptánc, testkultúra, fogyasztóság, zene- és tánc-tudományi „piaci érzékenység” újabb alapkérdései felé. Ezek között is érdemi helyre került az utóbbi időkben a szaktudománytól nem, de az aktuálpolitikától valamelyest messzebbre került deskriptív módszertanok széles köre, s bekerülhetett (valamelyest, részben, időlegesen vagy reménytelen állandósággal is) a felsőfokú művészeti képzés, egyetemi vagy főiskolai tudomány-művelés terébe is mindaz, amit tánc-történet, táncelmélet, táncfilm, táncfolklórisztika, kinetográfia, hagyományfenntartás és örökségvédelem, színpadi táncművészet terén az újabb idők hoztak. E szaktudományi érdeklődés a kolozsvári, marosvásárhelyi és részben budapesti, szegedi, miskolci bölcsész- vagy művészeti képzésbe bekerült változatai, továbbá a rokon kutatási területek (pl. szubkultúra-kutatás, táncantropológia, koreológia, testtudományi analízisek, szimbolizáció-kutatás, táncnyelvtan, táncdialektusok összehasonlító elemzése, motívumtérképek, divattáncok, etnokoreográfia, stb.) megújuló, sőt egyre harsányabb jelenléte az empirikus tudásterületeken ma már nem teszi képtelenséggé, hogy időről időre igény ébredjen a szakma művelőiben az elemző áttekintésre. Ilyen, a hagyomány melletti kortárs kérdéseket feszegető, kutatói habitusokat és szaktudományi szemléletmódokat is szembesítő összejövetel helyszíne volt 2009-ben a kolozsvári Tranzit Ház, ahol a három napos táncművészeti program része volt *Az erdélyi magyar táncművészet és tánc-tudomány az ezredfordulón* címmel rendezett konferencia is.

A Tánc Világnapjának elkeresztelt nemzetközi ünnep alkalmával összejött találkozó előadásaiból (mármint azokból, melyeket az Előadók utóbb lejegyeztek) Kőnczei Csongor szerkesztésében ugyanezzel a címmel egy évre rá tanulmánykötet is lett a Kisebbségkutató Intézet és a Kriterion közös kiadásában.³ A három napos találkozón, ahol a tánc-kutatás és tánc-oktatás első legnagyobb erdélyi seregszemlájén a zene- és tánc-szakemberek mellett színházi emberek is részt vállaltak, a népzene, néptánc, színházi mozgáskultúra, koreográfia, mütáncok, mozgásszínház, előadóművészet megannyi tematikája kapott hangot, s végződött mindez a

³ Kolozsvár, 2010., 131 oldal.

tánc kutatás és zenetudomány szakembereinek kerekasztal-vitájával, mely szintén mintegy ráadásként szerepel a kötetben (117-126. old.). A Szerzők névsora tehát nem azonos a konferencia vendégeinek teljes létszámával (pedig Gáspárik Attila vagy Felföldi László vélhetően magvas gondolatai jó helyt lettek volna itt), de a kötet valóban inkább megőrzött lenyomata a korszakalkotó kísérletnek, a számvetés és tudománytervezés, helyzetjelentés és vitakérdések felszínre hozatala feladatának, semmint hogy lapozgatható albummá legyen, de bőven megér annyit, hogy a kötet mint kordokumentum is rangot kapjon utólag a tudománytörténeti szcénában.

Tanulmány- (azaz konferencia-) kötet ez, ennek minden friss jellegével és reakciókra is képes áttekintések, problematizálások nehézségeivel, ám előnyeivel is. Kézenfekvő, hogy szakmai körnek szól inkább, és a szaktudományi kérdések köre ugyanakkor bár nem a széles publikumot célozza meg, de épp egyik erénye a munkának ez az összegző áttekintés, melynek számos részlete még a felületesen érdeklődők számára is újdonság-tartalommal kedveskedik. Nem utolsósorban mert az erdélyi és magyar tánc tudomány éppen a bartóki útvállalás nyomán, a tánc kutatás, táncfolklór követői, a néptánc-mozgalom több évtizedes terjeszkedése révén is olyan terület maradt, ahol kisebbség és kultúra, levegővétel és gesztusszimbolika, koreográfia és mozdulathagyomány mint kisebbségi identitás van jelen. Kissé ellentmond mindennek az, hogy a tánc kutatás klasszikusai, avagy épp folytatói, a néptánc művelői és oktatói meglehetősen sokáig a tánc tudományok illegitim területén folytatták munkáikat, mely ha tiltott épp nem mindig volt, maga a kutatás költségvetési támogatásként, az oktatás művészeti főiskolai tárgyként, s maga a folklórhagyomány megőrzése mint misszió nemigen kapott erősítést a román tudományosságon belül, megtűrt státusza viszont szűkítette a megmaradás terét, csökkentette esélyeit. Kellő távolságból persze társa maradt a magyar zene- és táncművészeti szaktudománynak, s kellő közelségből a kutatás és művészeti tapasztalatszerzés oldaláról is örökségésítő funkciót kaphatott – de például a tánc tanítás intézményi hiányai, a táncfilmek készítése, a kutatáshoz szükséges infrastruktúrák szűkös volta bizony elszenvedte a több évtizedes „megéneklünk Románia” hangnemet. Ezekről a kötetben Deák Gyula, Könczei Csongor, Fügedi János, Karácsony Zoltán és Könczei Csilla is sok kérdéskörben említést tesz. Fügedi a tánc tudomány lejegyzési és feltárási nehézségeiről külön előadásban is értekezik, Könczei Csilla záró nagy előadása ugyancsak sok ponton érinti a hatvanas-nyolcvanas évek tánc kutatási problematikáját, a nyilvános beszéd és a közgondolkodásban is inkább hiányérzetként létező tánc kutatás kérdéseit, de jelen van az erdélyi színpadokon megjelenő műtáncok értelmezési kérdései között (Laskay Adrienne előadásában), a színházi és táncéletben megjelenő mozgásszínház-hiány terén (Ugray Péter tanulmányában), vagy akár egy vegyes lakosságú falu, Gerendkeresztúr táncairól szóló táncdramaturgiai esettanulmányban is (Pálfy Gyula tollából). Könczei Csilla még azt is említi a kutatás nehézségei között, amikor a nyolcvanas évek közepén tánc kutató akart volna lenni, ennek sem intézményi feltételei nem voltak, sem útlevelet nem kapott külföldi képzéshez, s csak egy táncjelírás-könyvet készíthetett, mely azután 2002-ben jelenhetett meg. Ám ehhez a vitában Fügedi is hozzáteszi, mások is megerősítik Fosztó László moderátor kérdése nyomán: ma sem sokkal másabb a helyzet, remélhetjük ugyan, de a technikai tudás, az érdeklődés, a szakkönyv-ellátottság, a külföldi összehasonlító tapasztalat ma is emberközeli mélységekre, intimitásokra van bízva, kevésbé az akadémiai szféra formalításokon túli támogatásaira. A koreográfiák elemzése, a táncesztétika kérdései, a tudományos diskurzus folytatásának intézményes körülményei ma sem hatalom-függetlenek, nem környezeti hatásoktól mentesek, nem maradnak problémátlanok a helyi

táncagyományból migrációs munkába induló fiatalok érdeklődése és a kiöregedő jó táncosok, megfizethető jó zenészek helyzete megannyi részproblémájától.

Az erdélyi magyar táncstudomány, néptánc-diskurzus és örökségmentési szándékok első komolyabb alkalma és kiadványa volt ez. Nem független a történeti előzményektől, a Bartók vagy Martin, Jagamas vagy Tímár kutatta és tanította táncfolklór örökségétől, de még mélyebben gyökerezve az értéket fölismerő, megnevező, megörökítő kutatók szándékában, hivatástudatában és szorgalmában. Tíz év, ebben a milióban, ha számos újabb kiadvánnyal több is van már a piacon, a kisebbségi magyar kulturális örökségvédelemben csekély idő. S mert nem csekély vállalat mindez, értelme volt e „már régi” kötetet is ajánlóba tenni. Hiszem és tudom – még ha eltáncolni nem is tudnám... De hogy mi minden változik mégis, hasonlóan Könczei Csongor szerkesztésében, megjelent azóta az előző kötet tartalmi folytatása *Az erdélyi magyar táncművészet és táncstudomány az ezredfordulón II.* címmel.⁴

A kötet – itt most különösebben részletes ismertetés nélkül – szembetűnően tükrözi már az előző opuszhoz képest is eltelt öt esztendő, s ezalatt nemcsak új tendenciákat lát megfogalmazhatónak (így például a bevezető Anca Giurchescu sorai között, Könczei Csilla tánc-nyelv-elméleti modellezése révén, Varga Sándor városi „tánc házas turizmus” és falukapcsolatok kérdéskörében megfogalmazott hatáselemzésében, Könczei Csongor a hagyományos tánc kultúrában fölismerhető színpadi táncművészeti hatásokat jelző tanulmányában), hanem a távolságtartó pillantás számára is fölismerhető módon, a két tematikus blokk elkülönítésével. Míg az első elemzési egység a *Tánc – nyelv – közösség a változó régióban* címen jelzi az „etnospecifikus” műfaji és táncpedagógiai aspektusok érvényesítési lehetőségeit (Könczei Csilla, Karácsony Zoltán, Varga Sándor és Könczei Csongor dolgozataiban), addig a második *Táncalkalom, hagyományörzés, közösségi szórakozás, társadalmi jelenség – 35 éves az erdélyi tánc ház* címen inkább a személyes, a történeti, az empirikus tapasztalati oldalban lát változáskövetési perspektívát (Pávai István, Simonffy Katalin, Zakariás Erzsébet, Pozsony Ferenc és Könczei Csongor írásában). Látva látszik, hogy az elméleti írásokban is épp annyi a személyes tudás és táncnyelvi tárgyismeret, mint a hagyományörzésre fókuszáló munkákban, ugyanakkor utóbbiak között talán meghatározóbb a tradíció interpretációját a táncéleti, folklorizálódási, tánc ház-szervezeti és népi kultúra intézményesítésében végbemenő átalakulásokra hangoló narráció. (Ugyanakkor a tánc házmozgalom egykori jelenségeit és az ezredforduló meghatározó trendjeit külön-külön dolgozatokban is szemlélő Könczei Csongor mindkét blokkban hangadó tónust képvisel, mint egyúttal nemcsak kötet szerkesztő, hanem a kötet sorozat gondozójaként-mentoraként ugyancsak). A tanulmányok tizenöt-húsz oldalas szakmai írások (Karácsony Zoltáné kivételével, mely közel ötven oldalas kismonográfia egymagában is), eredetileg egy-egy 2011-es és 2012-es szakmai konferencia tematikáit tükrözik, s az előszót követő felhangoló írásba került Anca Giurchescu kutatástörténetileg is érdekes dolgozata, aki „Martin György legközelebbi román munkatársaként – nemcsak visszaemlékezik az 1963–1979 között zajló közös erdélyi, romániai terepmunkáikra, hanem egyúttal összefoglalja és elemzi az elmúlt fél évszázad magyar és román néptánc kutatásának viszonyrendszerét” (Könczei Cs., 10. old.).

A kötet egésze (a fennebb még hivatkozott kolléga, Pálffy Gyula emlékére ajánlott) apró részletekben is mutatja, egészében pedig a szaktudomány felívelő sikerágazataként jelzi, miképpen bontakozik ki egy korábban csak rejtve-elynyomva, illegitim szférában létező tudáságazat, melyről a szerkesztő reménye a

⁴ Nemzeti Kisebbségkutató Intézet – Kriterion, Kolozsvár, 2014., 195 oldal

perspektívákról bizton kifejeződik indító szavaiban: e kötet „egyben a folytatás lehetőségét is magában hordozta: egy adott tudományterület létjogosultsága szakmai publikációkban mérhető, ezért szerintünk csak akkor beszélhetünk erdélyi magyar táncművészetről és tánc tudományról, ha ezen szakterületek írott fórummal rendelkeznek, magyarán szakirodalommal rendelkező entitásokká válnak.

Táncművészet – nemcsak egyetemi fokon

A fenti kötetekben jelzett kutatástörténet és táncelmélet utóbbi tíz esztendejének empirikus tapasztalataihoz, a tánc kultúra vagy tánc tudomány évszázados előzményeihez képest épp ellenkezőleg, szinte több évtizedet lépett előre a magyar táncművészeti oktatás az intézményesülés terén. *Tánc tudományi kutatások a Magyar Táncművészeti Főiskolán 1990–2015* címen Bolvári-Takács Gábor írtaszerkesztette kötetben⁵ az azóta már egyetemi rangra emelkedett diszciplína átfogó körképét kapjuk. A könyv szinte minden oldalán a meglepetés, a ráébredés, a fölismerés készlet csodálkozásra, mi minden zajlik abban a kevésbé ismeretes tudástartományban, mely az emberi test mozgásművészeti színterét formálja. A kötet (nem lebecsülendő attól, hogy nem nagymonográfia...!) az intézményi, szervezetrendszeri és tudományos program-szintű tánc tudományi összegzés feladatát is ellátja – analógiaként képzeltessek el mondjuk a Zeneakadémia története, még zene nélkül és szecessziós ablaküvegei vagy teremdszei nélkül –, amit viszont semmi más hasonló egytémás feldolgozásban nem láthatunk át ilyen részletességgel. S mert ismertető kézikönyv, nem áll módomban rejtett zugait, titkos íveit és literalisztikus tónusát értékelni, de annál inkább figyelemre méltó az aprólékosság az akadémiai rangú tudásterület intézmény- és kapcsolattörténeti mezőjében.

Kezdve a saját intézmény historikumával, ez nem is mutatható be a kutatási és tudományos kapcsolatrend nélkül: mindenesetre mint tudásterületnek éppúgy megvannak elődei, rangos képviselői, irányzatai, korszakai, fókuszpontjai és eredményei, mint a hagyomány és újítás más művészeti területeinek, megvan pedagógiai előzménye és mai stratégiája, megvannak a tánctanítás korszakaiban jellegadó személyiségek előképei, hagyatékai, a táncírás módszertana és stílusjegyei, megvannak mai szaktudományi perspektívái és társművészeti kapcsolatai. Alapjegye ennek a képzési és kutatási, tapasztalati és művészeti ágazatnak (mint alighanem a többinek is), hogy a kulturális értékmentés, értékközvetítés és értékformálás nemcsak konvenciókkal bír, hanem a tánc tudományi ismeretanyag gyarapodása révén a változásoknak is kortanúja, elemzője, sőt formálója egyaránt lehet. E folyamatok időbeli rajza, intézményei és képviselői példaképpen ugyanúgy alakítói a közös tudásnak és közös kérdésnek, mint az alkotás folyamatának, változatainak, dokumentálásának, de ehhez nemcsak magára a táncra van szükség, hanem legalább annyira táncfolklór gyűjtésére, koreográfiák elemzésére, művészeti kísérletek befogadására és tanítására, értékrendszer és kulturális modellek átadására, vagy mindezek befogadói oldalának megismerésére, vagy épp a szakmai kritika biztosítására, a műkritika képviselőinek képzésére, az ismeretterjesztés intézményes vállalására is.

A kiadvány önálló fejezetekben sorjázza a hagyományos tánc kultúra előzményeit, a tánc kutatásának metamorfózisát is. Nemcsak tradíció van, de a megújulás mai igényei, szempontjai éppúgy jelen kell legyenek a képzésben, mint a kutatásban is. Ehhez tanulságos vagy példaértékű, ha figyelem fordulhat a

⁵ *Keretek, fórumok, eredmények.* Magyar Táncművészeti Főiskola, Budapest, 2016., 199 oldal

tánc kutatás korai korszakai felé, művelődés- és műtörténeti öröksége irányába, a 20. század eleji utópiák, jóremények, életreform-teremtő tánc kultúra-változások felé éppúgy, mint a mai színpadi, színházi, társas és balett-táncok kísérleti fázisai felé. Ehhez nem csupán új iskolák, irányzatok, művészeti és kommunikációs, művészettörténeti és esztétikai hatások együttes figyelembevétele kell, hanem a tánc fesztiváloktól a konferenciáig, forrásközlésektől a tankönyvekig, elemző monográfiáktól a historikus szemlézésig oly sok minden, amihez valóban nemcsak egyetlen intézmény kapacitásai szükségesek, hanem számos tudományos műhely összefogása is. Példaképpen a Magyar Mozdulatművészeti Társulat, a bécsi Operaház, a kortárs balettek, a nemzeti tánc hagyományok, a néptánc-népzene gyűjtési és feldolgozási modelljei, a Hagyományok Háza kezdeményezései, az akadémiai Zenetudományi Intézet kutatásai legalább annyira „alapanyagok”, mint a romániai magyar tánc dialektusok tónusváltozása, a „balkáni” tánc-divatok bejövetele, a roma tánc csoportok sorsfordulóinak megismerése – egyszóval tánc és társadalom élő kapcsolatrendszerének empirikus „tudása” is. Mert hát miként része a tánc folklornak és tánc művészeti alkotómunkának az irodalom, a zene, a képzőművészetek, a film összehatása, egymásba szövődő korszakos stílushagyományok tükröződése mindezen területeken...? Mi kell várjon a tánc tudás és tánc tanítás népszerűsítési ágazatában? Milyen új média-típusok érkeznek vagy követelnek helyet a tánc körül, s hogyan változtatnak ezek a tánc formavilágán, eszköztárán, kifejezési megoldásain, kreativitási és befogadási oldalán? Megannyi a kérdés, sokszorosa ennek a megoldások keresése és a kísérletek, a tánc tudomány és tánc pedagógia feladatainak vállalási készítése is...

A kiadvány tematikus rendben közli a módszertani megoldások, a tánc történet és tánc elmélet területeinek, a tánc pedagógia feladatainak, a nemzeti hagyomány tudatban vállalt kreatív szerepnek, a külföldi szakmai példatár megismerésének és megismertetésének rendszerezett egységeit, de kiadványsorozatokban is megjeleníti ugyanezeket, beleértve még a mozgástudományok, az anatómiai és egészségügyi ismeretek, a forrásközlések és tanulmány-válogatások hosszú sorát is. Az egyetemi rangnak megfelelően – amely talán mégsem véletlen, ha az 1950-ban alakult Balett Intézet örököséről van szó – a tánc tudománynak immár doktori iskolája is van – így hát jövője is egyre inkább lesz. E kiadvány ezért a huszonöt évnyi áttekintésben mintegy a következő negyed- vagy félszázad perspektíváit is sugallja.

Metamorfózis, ha kortárs élményvilágba vezet

Intézményi örökség, tánc hagyomány és oktatási tradíciók talán nem is vitatható egyik meghatározó személyisége éppen az a Bartók Béla lehetett, akinek útválasztása, pályáíve és öröksége is egyformán része-részese az erdélyi vagy tágabb értelemben magyar (sőt nemzetközi) tánc művészetnek. Messze nem kérdés épp ezért, hogy a Magyar Táncművészeti Főiskola/Egyetem tematikus monográfia-sorozatai közül egyikben (*A magyar táncművészet nagyjai*) az elsők között jelent meg Bolvári-Takács Gábor sorozatszerkesztésében, Felföldi László előszavával és összeállításában az a kötet, mely a főiskolai képzés egyik meghatározó személyiségének (emlékére) formálta a tánc oktatás magyar területen tudatosan választott perspektíváját. Zórándi Mária, a Főiskola egykori rektora, kinek tudományos munkássága (PhD értekezése) volt a szakmai útkeresések egyik fő vonulatának és előzményeinek feldolgozása, s ez esetben szerzőként *A bartóki út. Pályaképek a színpadi táncművészet 20. századi*

történetéből címen formált monografikus műve⁶ öt nagyobb egységben vázolja a táncgyományok színházi változatainak meghatározó szakaszait, saját személyes kötődéseit és a három jellegzetesebb koreográfus nemzedék képviselőinek eredményeit, munkásságát, hatását a következő generációkra. Mintegy sejthető, hogy a húsz portréból mennyit lehetséges itt megidézni, vagy akár csak „névsorolvasással” megtisztelni. Megteszi ezt a kötet, nem várva az én elismerésemre... – ami pedig ebből mint folyamat, hagyomány, a színpadi művészeti terület meghatározó tónusainak táncgyományi bázisához tartozik, ugyancsak vázlatosan jelezhető csupán.

„Magyar zeneszerzőnek tartom magam (...). Az én zeneszerzői munkásságom, épp mert e háromféle (magyar, román és szlovák) forrásból fakad, voltaképpen annak az integritás-gondolatnak megtestesüléseként fogható fel, amelyet ma Magyarországon annyira hangoztatnak. Az én igazi vezéreszmém (...) a népek testvérré válásának eszméje, a testvérré válásé minden háborúság és minden viszály ellenére. Ezt az eszmét igyekszem – amennyire erőmtől telik – szolgálni zenémben; ezért nem vonom ki magam semmiféle hatás alól, eredjen az szlovák, román, arab, vagy bármiféle más forrásból. Csak tiszta, friss és egészséges legyen az a forrás” – írta Bartók egykoron. Ennek mint inspirációnak engedve Zórándi Mária a kínálkozó nemzetközi összehasonlítás és szociokulturális kitekintés helyett választotta a bartóki út követését a színpadi táncművészetben, elsősorban abban a meggyőződésben, hogy a hagyománytudat ilyen iránya közvetlenül vezet a népzene kutatás továbbvitele felé. Kiindulópontja az volt, hogy a néphagyomány gyökereinek, útvezetési irányának követése nem ellentét a „korszerű esztétika” útirányának, hanem a parasztfolklor az egyetemes kultúrafelfogás részeként éppen annak felel meg, amit eltérő kultúrák, szomszéd népek vagy messzi hagyományok összehatásaiban lehetséges meglátni. Mert lehetséges ugyan „intuitív és spekulatív módon” épp oly jogos eljárással nem a népzene támaszkodva kortárs zenekultúrát alkotni, ám aki „a természet nyomán” formálja munkásságát, e különbséget saját eredményeivel hitelesítheti, „mert a parasztszene természeti jelenség” – idézi Bartóktól. Úgy véli, Bartók fő üzenete a korszerűség, mely valójában összművészeti komplexitás, és egyben nemzeti a nemzetköziségben, de személyes is, amennyiben a nemzeti önazonosság új tartalmainak keresése határozza meg. „Különösen érvényes ez a tétel az európai totalitásban. Föl tud-e mutatni ez a nemzet olyan sajátos, csak rá jellemző értékeket, mellyel karakterizálhatja, megkülönböztetheti önmagát, s ezáltal színesítheti és gazdagíthatja az európai palettát” – látja iránymutatónak. Ehhez azonban be kell látni, hogy a bartóki modell nem a népi elemek reprodukciója, nem környezethű megjelenítés, hanem az átértelmezés feladatának vállalása, emellett a művészet törvényszerűségeinek keresése a művészeti anyanyelv harmóniája révén. Vagyis nem provincialitás, nem látványos giccs, hanem az európai kultúrába öntörvényűen bekapcsolódó, pátoszmentes megoldások rendszere. Úgy véli, a feladat korántsem könnyű, hisz a bartóki művészet öröksége révén az irodalomban, filmművészetben, szobrászatban is már jelen lévő, épp ezért a táncművészetben is megtalálendő formai hagyomány sem lehetséges a korai francia expresszionista táncművészet importálásának, az új formanyelvi kísérletek legkülönbözőbb irányzatainak átvétele és táncnyelvi újraértelmezése nélkül. Ennek már a korai, 1920-as évekből jövő tematikai gazdagság, a formanyelvi kísérletek színes skálája, Paulini Béla, Szentpál Olga vagy Molnár István korai kísérletei is részét alkotják, vagyis az előzmények és a színpadi táncművészet alakulása révén az első koreográfus

⁶ Magyar Táncművészeti Főiskola, Budapest, 2014., 168 oldal

nemzedéktől (Molnár István, Rábai Ferenc, Pesovár Ernő) ránk hagyott minták is részei a teljes időképeknek.

A kötet a második és harmadik koreográfus nemzedéket is személyes portrékban, életmű-értékelésben mutatja be, jelezve azt is, nem volt mindig egyértelmű a bartóki úton továbbjutás, hisz az avantgárd és a modernista eklekticizmus is önálló hangot nyert, ám a néptánc e korszakokat egészségesen túlélte, a túlharsogott kísérletező kedvet a táncismeret hiányának tudja be. Ennek is oka, magyarázata és értelmezési lehetősége a bartóki úton megfogalmazott archaikus népi kultúra, morális tartás és a tiszta források tisztelete, mely a magaskultúrába fölemelkedett művészeti szintéziseknek is nemzedéki örökségévé válhatott, a táncban és a színpadi néptáncművészetben is méltó maradhatott Bartók vagy Kodály alapozó munkásságához...

A kötetsorozatban nyitó Nádas Ferenc centenáriumi tisztelgést a Harangozó Gyula emlékkönyv követte, majd Nádas Myrtil piruett-memoárja vezette tovább, hogy azután e jeles előadóművész és táncpedagógus, Zórándi Mária műve mutassa föl a hazai néptánc hagyomány egy meghatározó útját. A folyamat, melyben a hazai folklórműfajok egyike lehetett a néptánc kutatása, immár visszahat magára a folklórfogalom módosulására is. A szegedi Varga Sándor, a miskolci Kavecsánszky Máté, a kolozsvári Könczei Csilla és Könczei Csongor, a pécsi Pulay Gergő e kutatási tárgykört a táncantropológia felé, a kortárs gondolkodásmódok még integránsabb, még intenzívebb kultúrakutatási ágazata felé viszi tovább vagy építi át. S mint a fenti kolozsvári konferenciák anyaga is mutatta a budapesti táncművészeti képzés történeti tapasztalata révén: a bartóki út nem elhagyható, csak épp a döccenők nagyobbak olykor, mint amit a tudományok művelői még táncos kedvvel bírnak...

Az Olvasó, lehet, itt már talán végképp visszaretten... Még hogy tánc, néptánc, balett, még rendben is volna. De ennyire kibomlott ez a művészettudomány...? Ennyire egyetemi tantárggyá, akadémiai szakdiszciplínává lett? Ki gondolta volna...

Magam is ebben a tévképzetben lévén, örömmel és bámulattal csodálkoztam rá a Táncművészeti Főiskola, Egyetem, konferenciák, kiadványok sora, albumok és forrásgyűjtemények, átalakulások és intézmények, forráshiányok és elszántságok hatalmas tárházára. Ezért is, magáért az áldozatos szépészeti munkáért, s ennek oktatásáért, színvonaláért és világsikeréért is köszönet illeti a folyamat szereplőit, alkotóit, kivételes egyéniségeit és tudástőke terén ennyire motivált oktatóit is. Elismerés – nemcsak egyetemi fokon...!